

Вознюк Андрій Андрійович,
завідувач наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

ПРОБЛЕМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ! ІНШІ ЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ ПРЕДСТАВНИКАМИ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА, В УКРАЇНІ

Анотація. У роботі проаналізовано сучасні проблеми притягнення до кримінальної відповідальності за воєнні та інші злочини, вчинені представниками держави-агресора, в Україні: 1) пов'язані із звільненням від відбування покарання за ст. 84-1 КК України; 2) пов'язані з доступом правосуддя; 3) пов'язані з імунітетом комбатанта (бойовим імунітетом).

Ключові слова: кримінальна відповідальність; покарання; звільнення від відбування покарання; активне сприяння розкриттю злочину; добровільне відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; військовополонений; комбатант; воєнні злочини; порушення законів і звичаїв війни; міжнародне гуманітарне право; збройний конфлікт; засуджений; обвинувачений; досудове розслідування.

Summary. The paper analyzes modern problems of criminal prosecution for war and other crimes committed by representatives of the aggressor state in Ukraine: 1) related to exemption from serving the sentence under Art. 84-1 of the Criminal Code of Ukraine; 2) related to access to justice; 3) related to combatant immunity (combat immunity).

Keywords: criminal liability; punishment; release from serving a punishment; actively helping to solve the crime; voluntarily compensation of the loss caused by criminal offence; prisoner of war; combatant; war crimes; violation of the laws and customs of war; international humanitarian law; armed conflict; condemned; accused; pre-trial investigation.

Російська агресія проти України розпочалася зі збройного вторгнення в Крим у лютому-березні 2014 р. У подальшому – з квітня 2014 р. війна на сході України. Майже через 8 років – 24 лютого 2022 р. відбулося широкомасштабне вторгнення російської федерації в Україну під назвою «спеціальна воєнна операція». Цей міжнародний збройний конфлікт увесь час супроводжувався і супроводжується вчиненням низки воєнних злочинів проти українського народу. Серед найбільш трагічних, масштабних та всесвітньовідомих: Іловайська трагедія (Іловайський котел) – віроломне вбивство українських військовослужбовців під час виходу із оточення, а в подальшому – позасудові страти, тортури та інше жорстоке поводження з українськими військовополоненими [1], масові катування, згвалтування та вбивства цивільних у Бучі, Бородянці, Ірпені,

Гостомелі та інших населених пунктах Київської області [2], масові вбивства та катування в Ізюмі [3], найбільш чисельні масові вбивства в Маріуполі (бомбардування драмтеатру, лікарень, Азовсталі, житлових будинків тощо) [4], знищення на території колишньої виправної колонії в смт Оленівка будівлі, де утримували українських військовополонених (понад 50 українських захисників загинуло та 130 отримало поранення) [5], ракетний обстріл залізничного вокзалу в Краматорську [6] тощо.

Станом на 30 жовтня 2022 р. зареєстровано понад 41 тисячу порушень законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) [7]. Це не лише найбільш небезпечні, але й найчисельніші воєнні злочини, вчинені на території України військовослужбовцями збройних сил російської федерації, а також іншими категоріями воєнних злочинців (найманцями, членами приватних військових компаній, членами незаконних збройних/військових формувань ДНР та ЛНР, підконтрольних російській федерації тощо).

Окрім воєнних злочинів представники держави-агресора вчиняють й інші кримінально протиправні діяння, передбачені КК України. За таких обставин важливо забезпечити ефективне реагування на зазначені факти вчинення кримінально протиправних діянь з метою притягнення до справедливої міри покарання осіб, які їх вчинили. Адже саме кримінальне покарання та невідворотність його застосування є тими чинниками, які в певній мірі утримують осіб від вчинення кримінально протиправних діянь вперше або повторно.

Однак нині в Україні чимало обставин суттєво перешкоджають процесу не лише кари, але й виправлення осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та запобігання вчиненню ними нових кримінально протиправних деліктів.

1. Проблеми, пов'язані зі звільненням від відбування покарання за ст. 84-1 КК України.

Недосконалість підстав звільнення від відбування покарання задля забезпечення обміну як військовополонених, зокрема, полягає у визначенні єдиною умовою для застосування цього заходу кримінально-правового характеру письмової згоди засудженого на проведення такого обміну. Водночас законодавець не висуває жодних інших умов: ні визнання вини, ні щирого каяття, ні активного сприяння розкриттю кримінального правопорушення, ні добровільного відшкодування шкоди, завданої злочинцем чи кримінальним проступком.

Звільненню від відбування покарання підлягає будь-яка категорія засуджених, що належить до осіб, щодо яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополонених, незалежно від громадянства, категорії вчинених кримінально протиправних діянь, попередніх фактів засуджень, характеристики особи, інших обставин.

Його застосування не передбачає досягнення мети покарання: ні кари, ні виправлення засуджених, ні запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами.

2. Проблеми доступу правосуддя.

Проблеми притягнення до кримінальної відповідальності воєнних злочинців надзвичайно ускладнене з низки причин. По-перше, частина території України, на якій вчиняється значна частина воєнних злочинів, є окупованою. Водночас значна частина воєнних злочинів, насамперед порушення законів і звичаїв війни, вчиняється на окупованій території. Щодо осіб, які їх вчинили, то тут можливо декілька варіантів їх подальшого перебування: 1) вони продовжують залишатися на окупованій території; 2) вони виїжджають на територію держави-агресора або в іншу країну; 3) вони потрапляють в полон до ЗСУ, а в подальшому частина їх передається для обміну як військовополонених. У першому та другому варіанті практично не можливо затримати осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а відтак і проводити з ними слідчі (розшукові) дії.

За таких обставин проведення повноцінного розслідування вчинених ними кримінальних правопорушень здійснювати надзвичайно складно. Тому стосовно зазначеної категорії злочинів досить часто здійснення спеціальне досудове розслідування та судовий розгляд за відсутності обвинуваченого (*in absentia*). Існують труднощі у зборі доказів та належному їх процесуальному оформленні. Серед найбільш значущих виокремлюють такі: швидка зміна оперативної обстановки; часті передислокації військових частин і підрозділів; загибель, поранення та перебування в полоні свідків, потерпілих, підозрюваних у ході бойових дій; зміна місця події внаслідок бомбардування, артилерійського чи мінометного обстрілу, захоплення противником; мінування місць пригод, обстріл снайперами; велика кількість проваджень, що розслідуються одночасно в обмежені терміни; притягнення до кримінальної відповідальності сторін збройного конфлікту; значний проміжок часу від моменту вчинення масових вбивств до початку дослідження місць масових поховань, що унеможлиблює їх ідентифікацію через розкладання трупів; проблеми у формуванні доказової бази, оскільки розстріли проходились у місцях, які виключали можливість присутності небажаних свідків; вибіркове надання органам кримінальної юстиції різноманітної військової інформації, тобто документів, предметів, фотографій з безпілотників, розшифрованих записів радіоперехоплень тощо про події, які могли стати чи були предметом розслідування [8, с. 83]. Крім того наявні виклики, пов'язані з відновленням роботи правоохоронних органів на деокупованих, зумовлені як руйнуванням чи розграбуванням окупантами приміщень, де вони знаходились, так і проблемами організаційного та матеріально-технічного забезпечення [9, с. 116].

3. Проблеми, пов'язані з імунітетом комбатанта (бойовим імунітетом).

Фактично положення міжнародного гуманітарного права щодо зазначеного імунітету дозволяють притягувати до кримінальної відповідальності лише за воєнні злочини. У зв'язку з цим, наприклад, військовослужбовець збройних сил російської федерації, який вбив військовослужбовця Збройних сил України на полі бою і не порушив під час вчинення цього діяння норм міжнародного гуманітарного права, не підлягає кримінальній відповідальності ні за порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК), ні за умисне вбивство (ст. 115 КК). На практиці щодо комбатантів закривають також кримінальні провадження у зв'язку з відсутністю складу кримінальних правопорушень й за іншими статтями КК України (наприклад, за ст. 110, 332-2).

Список використаних джерел

1. Розслідування Іловайської трагедії. Офіс Генерального прокурора: [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/rozsliduvannya-ilovaiskoyi-tragediyi>.

2. Понад тисячу: Венедіктова озвучила кількість убитих окупантами українців у Київській області. 11 квітня 2022. Слово і діло. Аналітичний портал: [сайт]. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/11/novyna/suspilstvo/tysyachu-venediktova-ozvuchyla-kilkist-ubytux-okupantamy-ukrayincziv-kyuivskij-oblasti>.

3. Собенко Н. Міста перетворені на братські могили: Як реагує світ на масові вбивства в Ізюмі. 17 вересня 2022. Суспільне. Новини: [сайт]. URL: <https://susplne.media/282699-masovi-vbivstva-v-izumi-ak-reague-svit/>.

4. Ворожко Т. ООН повідомляє про 4253 жертви серед мирного населення. Маріупольська влада – 22 тисячі лише в місті. Як їх рахують. 08 червня 2022. Голос Америки – українською: незалежні новини, відео, аналітика: [сайт]. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/zhertvy-jak-rahaut/6608486.html>.

5. Гуйван О. Минуло 40 днів після теракту в Оленівці. Що відомо. 06 вересня 2022. Суспільне. Медіа: [сайт]. URL: <https://susplne.media/278855-minulo-40-dniv-pisla-teraktu-v-olenivci-so-vidomo/>.

6. Ракетний обстріл залізничного вокзалу в Краматорську здійснили з окупованої частини Донеччини – експертиза СБУ. Радіо Свобода: [сайт]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/kramatorsk-obstril-vokzalu-sbu-ekspertyza/31861334.html>.

7. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-жовтень 2022 р. Офіс Генерального прокурора: [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

8. Батюк О. В., Дмитрів С. О. До питання організації розслідування воєнних злочинів. Соціально-правові студії. 2021. Вип. 3 (13). С. 77–87.

9. Коваленко А. В. Деякі правові й організаційні проблеми збирання, дослідження та використання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. Проблематика

документального оформлення, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих Україні та її громадянам внаслідок збройної агресії Російської Федерації: тези наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 червня 2022 р.). Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. С. 114–117.

Головкін Богдан Миколайович,
головний науковий співробітник сектору дослідження проблем злочинності та її причин Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України

ФАКТОРИ РИЗИКУ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОГО ТРАВМАТИЗМУ ТА СМЕРТНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

1. Ключовими показниками оцінювання стану безпеки дорожнього руху в державі є рівень смертності і травматизму внаслідок дорожньо-транспортних пригод. До повномасштабної війни Росії проти України ситуація з безпекою дорожнього руху в цілому залишалася складною. Так, у 2019 р. в ДТП загинуло 3 454 осіб і 32 736 травмовано, 2020 р. 3 541 загинуло і 31 974 травмовано, 2021 р. 3 238 і 29 738 відповідно. У розрахунку на 1 млн. населення, в Україні смертність в ДТП становила 82, 85 і 71 осіб відповідно. Це майже вдвічі більше, ніж в державах-членах Європейського Союзу (42 особи на млн. населення) [1, с. 67-68]. За десять місяців 2022 року на підконтрольних Україні територіях у ДТП загинула 2 161 людина (або мінус 18 % порівняно з аналогічним періодом минулого року), крім того, травмовано 18 261 людину (мінус 28 %). Водночас, за даними Державної патрульної служби на 25% збільшилася кількість загиблих пішоходів. В середньому щодоби в аваріях на дорогах гине десять людей [2].

Основними причинами виникнення ДТП із летальними наслідками вважаються перевищення безпечної швидкості (41%), порушення правил маневрування (17%), недотримання безпечної дистанції (11%), виїзд на смугу зустрічного руху 6%, порушення правил проїзду перехресть (5%), керування у нетверезому стані (5%), порушення правил обгону (4%) та ін [3, с. 144–145].

2. Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ) вирізняє поведінкові і середовищні фактори ризику настання смертності і травматизму внаслідок ДТП. При цьому ключову роль у виникненні ДТП із тяжкими наслідками відіграє ризикована поведінка і помилки в керуванні транспортними засобами (далі – ТЗ). До поведінкових факторів ризику належать перевищення швидкісного режиму, керуванням у стані алкогольного сп'яніння, невикористання захисних шоломів, ременів безпеки і дитячих утримуючих пристроїв, розсіяне водіння. Середовищні фактори включають небезпечну